

חשיבה ביקורתית אצל אלעיזאלי

רודיינה גאנס

14.01.2018

מערכת החינוך לא מצליחה לצמצם הפערים בין הערבים ליהודים, גורם המקשה על בני החברה הערבית להשתלב במערכת ההשכלה הגבוהה ובשוק התעסוקה. הישגי התלמידים הערביים נמוכים בהרבה מהתלמידים היהודיים משלב החינוך היסודי ועד לזכאות לבגרות.

ד"ר יואל רפ וד"ר עמיחי רגבי, "הקשר בין חינוך קדם יסודי ובין הישגים במחקר פיזה 2009", הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך, יוני 2011; "ממחקר לעשייה בחינוך לגיל הרך" הועדה לבחינת דרכי חינוך לגיל הרך. עורכים: פרופ' פנינה קליין וד"ר יעקוב יבלון, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, 2008.

הוראת המדעים בחברה הערבית בארץ

מרעי:

”בית-הספר המשיך למעשה את המסורת החינוכית הסמכותית-מסורתית של הבית בכפר הערבי, אשר מאופיינת על-ידי ציות למבוגר שהוא הסמכות. הלימוד מופשט ומילולי ומתבסס על שליטת המורה, שינון החומר ולמידתו בעל פה תוך כדי חזרה על המילה הכתובה ועל דברי המורה. לא הייתה פעילות מחשבתית חופשית והזדמנות לביטוי עצמי ולא היה טיפול אינדיבידואלי”.

מרעי, ס., חשיבה יוצרת אצל תלמידים ערביים בישראל ובגדה המערבית. בית הספר לחינוך אוניברסיטת חיפה, עיונים בחינוך, 28, 1981, עמ' 80-115.

דווירי, שסקר את השיטות החינוכיות בבתי הספר הערביים בוועדה השלישית של החינוך הערבי בשפרעם, מציין, כי שיטות הלימוד ברוב בתי הספר היסודיים מתבססות שינון ואינן מעודדות חשיבה עצמאית.

דווירי, מ., שירותי חינוך ושירותים טיפוליים במערכת החינוך הערבית, בתוך מוחמד חביב-אללה ועטאללה קופטי (עורכים). החינוך והמיעוט הערבי בישראל - תמונת מצב, בעיות ודרישות. עמ' 41-36. חיפה 1991.

רינאווי חקר את מצב החינוך בבתי-ספר ערביים בצפון ישראל, שחלקם שייכים לרשויות מקומיות עם אחוז זכאות לתעודת בגרות מהנמוכים בישראל חלקם בתי-ספר פרטיים. הוא הציג תמונת מצב דומה, לדבריו :

”שיטת הלמידה הנפוצה בבתי-הספר הערביים היא למידת שינון שבה המורה עומד בפני התלמידים ומשנן את החומר כאשר התלמידים פסיביים, רק מקשיבים וכותבים. שיטה זו נפוצה לא רק בבתי-הספר היסודיים אלא גם בעל יסודיים”.

רינאווי, ח., בית הספר, הקהילה והרשות המקומית בקרב המיעוט הפלסטיני בישראל: מדוע החינוך אינו מהווה צינור מוביליות לכלל בני ובנות קבוצת המיעוט. מידע על שוויון, 6 : 32-2. 1996.

מצב הוראת המדעים בחברה הערבית

2016

במחקר שנערך עבור קרן טראמפ על ידי מכון סאלד ובשיתוף פרופ' פאדיה נאסר אבו אלהיג'א מאוניברסיטת תל אביב ופורסם בשנת 2016, נטען מפורשות בראיונות שנעשו עם מורים ותלמידים, כי מצוי הבדל בין תרבות ההוראה בחברה הערבית לזו היהודית. בחברה הערבית ההוראה נוטה להיות סמכותית, היררכית ופרונטאלית יותר, ומשלבת רק מעט תרגולים והמחשות. אופן הוראה זה מתחיל כבר בבית-הספר היסודי ובחטיבת-הביניים. נטען במחקר כי תכניות הלימוד בשלבים הללו טובות, אך איכותן תלויה באופן הוראתן ובפועל, נוטים המורים לדלג על שאלות החשיבה כך שהתלמידים אינם מתרגלים מיומנויות חשיבה באמצעות פתרון בעיות.

<http://edu.gov.il/mazhap/science/research-and-policy-documents/Pages/research-science-teaching-and-education.aspx>

עידית מני -איקו, פאדיה נאסר אבו - אלהיג'א, דנה רוזן וציפי בש. עמ' 50, 2016
מחקר הבוחן היבטים שונים המאפיינים את לימודי המתמטיקה ברמת 5 יח"ל בחברה הערבית בישראל.

שיטת ההוראה פרונטלית במערכת החינוך הערבית

- "המורה צודק תמיד" – תפיסה זאת מסכלת דיון ביקורתי מצדם של התלמידים. לדפוס הוראה זה ישנה השלכה גם על יכולת קריאה ביקורתית של טקסטים ועל היווצרות מגוון של דעות בסוגיות שונות.
- במסגרת הכיתתית כמעט שאין התייחסות לאינדיבידואל ולצרכיו הייחודיים.
- מספר תלמידים דומיננטיים בעלי הישגים גבוהים מנהלים שיח עם המורה (שאופיו מוכתב בדרך כלל על-ידי המורה בלבד), בזמן שתלמידים שהנם בעלי הישגים נמוכים אינם שותפים ו"נשארים מאחור".
- היכולת להתמודד עם כיתות הטרוגניות במסגרת שיעור פרונטלי מוגבלת, ועל ידי כך מעמיקים הפערים בין התלמידים.

המטרה

המטרה שצריכה לעמוד לנגד עיני המורים היא שהתלמיד הערבי יהפוך ללומד עצמאי, אקטיבי, בעל חשיבה ביקורתית ויצירתית ויהיה שותף בתהליך הלימודי הן כיוצר ידע והן כלומד.

אלעיזאלי הפילוסוף מימי הביניים אל

המאה ה 21

- לשרטט קווים ראשוניים בגישה להוראת המדעים בבתי הספר התיכוניים של המגזר הערבי. גישה הרואה במדע ובמתמטיקה תוצרים של תהליכי בירור ביקורתיים יותר מאשר כגופי ידע מוכחים.
- מכיוון שמודבר במגזר הערבי, אני מבקשת לעגון גישה שכזאת בכתבי אחד ההוגים החשובים והמשפיעים ביותר בתולדות האסלאם אבו חאמד אלעיזאלי.
- להדגיש את חשיבות החשיבה הביקורתית לפי אלעיזאלי המייצג הזרם המסורתי הדתי. אלעיזאלי המונע ע"י עולם מדעי ימיביניים עם כל הכרוך בכך, אך בכ"ז פופריאני במובנים חשובים.

אבו חאמד הגזאלי אלע'זאלי (1058-1111)

(1111)

אבו חאמד מוחמד בן מחמד בן מוחמד בן אחמד אלע'זאלי אלטוסי

”עם הגיעי לגיל הבגרות נותק קשר הקבלה המסורה מלבי, והתמוטטו אמונותי אשר הונחלתי, כי הנה ראיתי אשר נערי הנוצרים לעולם יגדלו ברוח הדת הנוצרית ונערי היהודים לעולם יגדלו ברוח הדת היהודית, ונערי המוסלמים לעולם יחונכו ברוח הדת המוסלמית, וכן שמעתי את המסורת המסורה מפי שליח אלה, כאשר אמר: כל ילוד יולד בתכונתו הטבעית, אך אבותיו יגדלו ברוח הדת היהודית או הנוצרית או האמגושית.

לבי וכל קרבי נעורו לבקש את אמיתותה של אותה התכונה הטבעית השורשית, ואת אמיתותן של האמונות המסורות במסורת הורים ומורים, ואת ההבדל בין המסורות הללו, שיסודותיהן הראשונים נקנים על ידי שינון בעל פה ושהבחנה בין מה שנכון ובין מה שמוטעה בהן שנויה במחלוקת.

מטרתו של אלעזאלי

- "משחר נעורי, מיום עמדי על דעתי, בטרם מלאו לי עשרים שנה, ועד היום, כאשר חמישים שנות חיים מאחורי, לא פסקתי לחדור לתהומות הים העמוק ולצלול במעמקיו כצלול גיבור עז רוח ולא כפחדן זהיר. אל כל מחשך פרצתי, עם כל הסתומות נפתלתי, בכל מצולה צללתי, ואבחן עיקרי כל כיתה, בבקשי לגלות סודות כל דרך, כדי להבדיל בין דובר אמת לדובר שקר, בין ההולך בדרך הסנה לבין המחדש חידושים אסורים בדת. לפיכך לא הנחתי באטני (נסתר) מבלי שאבקש לעמוד על דברי הדרש והסוד שבפיו, ולא טיאהרי מבלי שאנסה לבדוק את מסקנותיו, גם לא הנחתי פילוסוף מבלי לשאוף לעמוד על תכלית תורתו ולא תיאולוג מבלי לנסות לרדת לסוף דעותיו בסכולסטיקה ובדיאלקטיקה, גם לא צופי שלא השתדלתי לגלות את סוד טהרתו ולא פרוש שלא התחקיתי על פרי עבודתו לאללה. ואף לאפיקורוס השולל תארים מאללה לא הנחתי מבלי לבחננו כדי לעמוד על סיבות עזותו בשלילה ובכפירה" (הפודה עמ' 24).

ידיעה אמיתית מהי?

”אז אמרתי לנפשי : מלכתחילה איני מבקש אלא את הידיעה על אמיתות הדברים. על כן מן ההכרח לדעת ידיעה אמיתית מהי. נראה לי, כי ודאית היא הידיעה אם הדבר הידוע גלוי וברור בה ללא כל ספק. ידיעה זו אין בצידה כל אפשרות לטעות או להניח הנחת שווא, ודבר מעין זה אף לא יעלה על הדעת”

(אלע'זאלי, אצל לצרוס-יפה 1965, עמ'25).

וידעתי בוודאות, שלא יוכל איש לעמוד על פגמי מדע מן המדעים,
אלא אם כן העמיק לחקור בו עד כי ידיעתו ביסודותיו תשווה לידיעת
הבקי שבמומחים בו, ואפילו יעלה עליו בידיעתו ויתרומם מעל
לדרגתו עד אשר יחדור למעמקים ולמעקשים אשר לא עמד עליהם
אותו בקי. ואז, רק אז, ייתכן שדיבורו על פגמי המדע הזה יש בו
אמת... הבנתי, כי הלוחם באסכולה, אשר לא יבין אותה ולא ירד
לעומקה – כמוהו כיורה במו אופל.

אלע'זאלי, בתוך לצרוס-יפה 1965, עמ' 33.

בספרו **מאזני העשייה** עמד אלעזאלי על החשיבות המכרעת של מתודת הטלת הספק, ועל כך כתב:

”במידה שהטלות הספק (**אלֶשְׁפּוֹפ**) הן (אלה) המובילות לאמיתות, אזי מי שלא מטיל ספק לא רואה, ומי שלא רואה לא יודע ומי שלא יודע נשאר בעיוורון ובתעייה”..

דוניא (1964), 409.